เงื่อนความมั่นคง(ภิวัฒน์)และประชาธิปไตยในตุรกี : บทเรียนและข้อสังเกตเบื้องต้น

Securitization and Democracy in Turkey : Lessons and Preliminary Analysis

เอกรินทร์ ต่วนศิริ*
อันวาร์ กอมะ**

บทคัดย่อ

ภูมิทัศน์ทางการเมืองในปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงที่กระแสประชาธิปไตยทั่วโลกกำลังถดถอย ในขณะเดียวกันกระแสความคิดทางการเมืองแบบขวาหันก็ได้เติบโตอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับประเทศตุรกี เส้นทางประชาธิปไตยหลังเหตุการณ์รัฐประหารล้มเหลวเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 2016 ก็ประสบปัญหาการไม่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเช่นเดียวกัน ผลการประเมินของ Freedom House ในปี 2018 จัดอันดับให้ตุรกีเป็นประเทศที่ไม่มีเสรีภาพเป็นครั้งแรกในรอบ 10 กว่าปี นอกจากนั้น สถานการณ์ดังกล่าวยังไม่มีท่าทีว่าจะดีขึ้นหลังจากรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคเพื่อความยุติธรรมและการพัฒนาได้ขยายภาวะฉุกเฉินในการบริหารประเทศจนถึงปัจจุบัน (เมษายน ค.ศ.2018) แต่กระนั้นตุรกีก็กำลังเผชิญกับปัญหามากมายหลายด้าน อาทิเช่น ภัยคุกคามจากรัฐคู่ขนาน กลุ่มรัฐอิสลาม ปัญหาชาวเคิร์ด และผู้ลี้ภัยชาวซีเรีย เป็นต้น คำถามหลักที่บทความนี้ต้องการ

* อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** นักศึกษาปริญญาเอกด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ Dokuz Eylul University, Turkey

ศึกษา คือ เราสามารถคิดและอธิบายเกี่ยวกับประชาธิปไตยในตุรกียุคหลัง 15 กรกฎาคม 2016 อย่างไรได้บ้าง? หลังจากที่ฉายภาพเส้นทางประชาธิปไตยในตุรกีตั้งแต่ ค.ศ.1950 บทความนี้นำเสนอว่าการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ประชาธิปไตยถดถอยในตุรกีผ่านกรอบการทำให้เป็นประชาธิปไตยมีข้อจำกัด (ไม่เพียงพอต่อการเข้าใจพลวัตทางการเมืองในตุรกี) เนื่องจากการละเลยกระบวนการทำให้ความท้าทายต่าง ๆ กลายเป็นภัยความมั่นคงแห่งชาติ เมื่อเป็นเช่นนั้น คำถามเกี่ยวกับลักษณะของการเมืองที่พึงเป็นควรมีหน้าตาอย่างไรจึงมีความสำคัญ ตุรกีมีทางเลือกในการจัดการปัญหาความมั่นคงดังกล่าวด้วยลักษณะการเมืองสองแบบ ลักษณะแรกคือการเมืองแบบปรกติและลักษณะที่สอง คือ การเมืองในภาวะยกเว้นดั่งที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน การเมืองในลักษณะที่สอง (แบบความมั่นคงภิวัฒน์) ซึ่งไม่เป็นมิตรกับการสร้างประชาธิปไตยคือทางเลือกและลักษณะเด่นของการเมืองตุรกีในการจัดการปัญหาที่สำคัญในปัจจุบัน หากเป็นเช่นนั้นแล้ว ทางออกขั้นแรกของความไม่เป็นประชาธิปไตยในตุรกีเห็นคงจะเป็นการทำให้ประเด็นความมั่นคงต่าง ๆ กลับมาอยู่ในวาระทางการเมืองแบบปรกติ มิเช่นนั้นแล้วการถกเถียงเรื่องการหยั่งรากลึกของประชาธิปไตยในตุรกีก็หาได้มีนัยสำคัญไม่

คำสำคัญ: ประชาธิปไตยในตุรกี, ความมั่นคงภิวัฒน์, รัฐเร้นลึก เครือข่ายกูเลน, รัฐประหารที่ล่มเหลว

Abstract

The current political landscape is in the global decline of democracy, meanwhile the right-wing movements are on the rise significantly. For Turkey, its democratic path after the 15 July 2016 is also facing democracy in decline. The 2018 Freedom House report ranked Turkey as a “not free” country in the first time of its 10 year anniversary. Besides, the current situation is also in a dilemma after the government under the leadership of Justice and Development Party (AKP) had extended a state of emergency till now (April 2018). However, Turkey is ironically encountering a number of challenges such as the parallel state, Islamic State of Iraq and Syria (ISIS), Kurdish Question, and Syrian refugee crisis. The main question that this paper attempts to study is how the Turkish politics after the 15 July can be thought? After illustrating Turkish democratic path from 1950, the paper demonstrates that understanding the decline of democracy in Turkey with the democratization framework has a limit (insufficient to understand dynamics of Turkish politics) due to its omission of securitization. Thus, what mode of politics should it be becomes an important inquiry. Turkey has two choices in managing its security challenges. One is with the normal politics and the other is the politics of exception. As it can

be seen, the second mode, which is securitization, is the choice and the dominant feature of Turkish politics in curbing ongoing challenges. Hence, the initial way-out of the Turkish democracy in decline is a desecuritization, otherwise, its democratic consolidation is only a wishful thinking.

Keywords: Democratization in Turkey, Securitization, Deep State, FETO, Failed Coup

บทนำ

สาธารณรัฐตุรกีก่อกำเนิดขึ้นเป็นประเทศใหม่ในปี ค.ศ. 1923 โดยมีกลุ่มปัญญาชน “ยังเติร์ก” ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากโลกตะวันตกเป็นหัวขบวนในการพัฒนาประเทศและมี มุสตาฟา เคมาล อาตาเติร์ก เป็นประธานาธิบดีคนแรก เส้นทางการพัฒนาประเทศตุรกีตั้งแต่การก่อกำเนิดรัฐชาติใหม่จึงมีแนวทางมุ่งไปสู่การทำให้ประเทศมีความทันสมัยตามอารยประเทศในตะวันตกทั้งในด้านการเมืองการปกครองและด้านอื่น ๆ อย่างไรก็ดีตุรกีมิได้กลายเป็นประเทศประชาธิปไตยแบบฉับพลันหลังจากประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยมีสุลต่านเป็นผู้ที่ถืออำนาจเบ็ดเสร็จทั้งในทางการเมืองและทางศาสนามาสู่ระบอบสาธารณรัฐ จุดเริ่มต้นที่สำคัญของการกำหนดใช้ระบบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งของประเทศเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1946 หลังจากการประกาศใช้ระบบพรรคการเมืองหลายพรรค (multi-party system) หลังจากนั้น ตุรกีก็เข้าสู่ยุคประชาธิปไตยที่เต็มไปด้วยปัญหาความไร้เสถียรภาพทางการเมืองจนนำไปสู่การทำรัฐประหารสี่ครั้งในปี ค.ศ. 1960, 1971, 1980 และ 1997 นอกจากนั้น ในปี ค.ศ. 2016 มีความพยายามของกองทัพและกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่ทำรัฐประหารเพื่อโค่นล้มอำนาจของประธานาธิบดี เรยิบ ทายยิบ แอร์โดอัน อีกครั้งแต่ไม่ประสบความสำเร็จ จนในที่สุดรัฐบาลซึ่งนำโดยพรรคเพื่อความยุติธรรมและการพัฒนา (AKP) ได้ประกาศการบังคับใช้กฎหมายภาวะฉุกเฉินตั้งแต่วันที่ 20 กรกฎาคม ค.ศ. 2016 และได้ดำเนินการขยายการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวเป็นจำนวนหกครั้งจนถึงปัจจุบัน (เมษายน 2018) คำถามที่สำคัญ

ในเชิงทฤษฎีที่บทความนี้พยายามศึกษาผ่านประเทศตุรกีในฐานะกรณีตัวอย่างคือ *เราสามารถคิดและอธิบายเกี่ยวกับประชาธิปไตยในตุรกียุคหลัง 15 กรกฎาคม อย่างไรได้บ้าง ? การเมืองลักษณะใดคือสภาพที่กำลังดำรงอยู่ในตุรกีหลังรัฐประหาร 2016 ?*

ข้อเสนอหลักของบทความนี้ คือ เราสามารถอธิบายความไม่เป็นประชาธิปไตยตุรกีหลัง 15 กรกฎาคม ค.ศ. 2016 ผ่านกรอบการมองแบบความมั่นคงภิวัฒน์[1] การเมืองแบบความมั่นคงเป็นใหญ่ในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงส่งผลเสียต่อการสร้างประชาธิปไตยในตุรกีแต่ยังลิดรอนสิทธิและเสรีภาพพลเมืองได้อย่างชอบธรรมในนามของกฎหมายและความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อจะอภิปรายข้อเสนอดังกล่าวบทความนี้แบ่งออกเป็นสี่ส่วน ส่วนแรกนำเสนอกรอบทางทฤษฎีในการเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนผ่านและสร้างประชาธิปไตย ส่วนที่สองสำรวจประวัติศาสตร์ของกระบวนการสร้างประชาธิปไตยตุรกี โดยปักหมุดไว้ที่การใช้ระบบพรรคการเมืองหลายพรรค ส่วนที่สามนำเสนอกระบวนการความมั่นคงภิวัฒน์ในตุรกีโดยชี้ให้เห็นว่าการเผชิญหน้ากับภัยคุกคามทำให้ตุรกีต้องเลือกระหว่างการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงภายในประเทศกับการจำกัดสิทธิทางการเมืองซึ่งมีผลมาจากการประกาศภาวะฉุกเฉิน ส่วนสุดท้ายนำเสนอการเปรียบเทียบประชาธิปไตยไทยกับตุรกีโดยให้ความสำคัญไปที่ความคิดเรื่องรัฐซ้อนรัฐ (deep state) เพื่อถอดบทเรียนบางประการให้กับสังคมไทย

[1] ในบทความนี้ ผู้เขียนแปลคำว่า “ความมั่นคงภิวัฒน์” มาจาก securitization ซึ่งมีความหมายว่าการทำให้ปัญหาสาธารณะเป็นภัยความมั่นคง

กรอบทฤษฎีว่าด้วยกระบวนการสร้างประชาธิปไตย

“ประชาธิปไตยเป็นระบบที่พรรคการเมืองต้องแพ้การเลือกตั้ง” เป็นคำนิยามระบบประชาธิปไตยแบบรวบรัดในหนังสือ " Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America” ของ Adam Przeworski (1991, หน้า 10–49) นักทฤษฎีประชาธิปไตยคนสำคัญ อย่างไรก็ดีแม้ระบบประชาธิปไตยจะทำให้มีผู้แพ้และผู้ชนะแต่พรรคที่แพ้การเลือกตั้งเลือกที่จะไม่ออกไปเล่นนอกกฎกติกาเนื่องจากเชื่อมั่นว่าสถาบันประชาธิปไตยสามารถเป็นเครื่องการันตีได้ว่าพรรคที่แพ้การเลือกตั้งจะสามารถกลับมาชนะอย่างมีความชอบธรรมได้อีกครั้งในอนาคต ในแง่นี้ประชาธิปไตยจึงเป็นระบบที่จัดให้มีการแข่งขันแต่ไม่ให้ความแน่นอนในผลลัพธ์ ในความหมายดังกล่าว นิยามของประชาธิปไตยในบทความนี้จึงจำกัดอยู่ในความหมายพื้นฐาน/เชิงกระบวนการ (minimalist definition of democracy) ที่ให้ความสำคัญไปที่วิธีการเลือกผู้นำที่เสรีและเป็นธรรมในฐานะจุดเริ่มต้นและองค์ประกอบขั้นพื้นฐานของกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย[2]

ตุรกีเปลี่ยนผ่านมาจากระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างไรและกำลังเดินทางไปไหนบนเส้นทางประชาธิปไตยเป็นคำถามที่ต้องการชุดคำอธิบายในเชิงทฤษฎี ชุดคำอธิบายดังกล่าวเกิดมาจากความพยายามของนักวิชาการด้านการเมืองเปรียบเทียบในการศึกษาความซับซ้อนและแบบแผนในการเปลี่ยนผ่านและสร้างความยั่งยืนให้กับ

[2] โปรดดูคำนิยามในขนบแบบชุมพีเตอร์ (procedural/minimal approach to democracy) ได้ที่ Elliott (1994), Huntington (1993, น. 5-10), และ Schumpeter (1947, บทที่ 21 และ น. 269)

ประชาธิปไตย หากจะวางกรอบทฤษฎีแบบพอสังเขป ข้อถกเถียงเรื่องกระบวนการสร้างประชาธิปไตยสามารถแบ่งออกได้สี่ระลอก ซึ่งประกอบด้วยเงื่อนไขของการพัฒนาประชาธิปไตย การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย การสร้างความยั่งยืนให้กับประชาธิปไตย และการพัฒนาคุณภาพของประชาธิปไตย (ไชยวัฒน์ ค้ำชู และนิธิ เนื่องจำนงค์, 2559, หน้า 200-266) หากจะจัดวางข้อถกเถียงในเชิงทฤษฎีให้อยู่ในภาพที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น เราสามารถตั้งต้นการศึกษาไปที่ประเทศใดประเทศหนึ่งที่ยังไม่ได้เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย จุดเริ่มต้นของการนับว่าประเทศดังกล่าวก้าวเข้าสู่การเป็นประชาธิปไตยหรือไม่คือการจัดการเลือกตั้งเพื่อเลือกผู้นำประเทศ ประเทศที่มีการจัดการเลือกตั้งโดยมีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคทำการแข่งขันจึงมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยแบบมีการเลือกตั้ง (electoral democracy) อย่างไรก็ดี ประชาธิปไตยลักษณะดังกล่าวยังไม่ถือว่ามีความเป็นประชาธิปไตยที่เสรีหรือหยั่งรากลึก (embedded democracy) จนกระทั่งสามารถรับประกันได้ว่าประเทศดังกล่าวมี (1) เสรีภาพทางการเมือง (2) สิทธิพลเมือง (3) การรับผิดชอบในแนวระนาบ และ (4) ความสามารถในการปกครอง (Merkel, 2004)[3] ด้วยเหตุนี้ประเทศจำนวนมากที่ไม่สามารถเติมเต็มเกณฑ์ดังกล่าวได้จึงอยู่ในสถานะที่กำลังเปลี่ยนผ่านหรือไม่ก็กำลังเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้กับสถาบันทางการเมืองในประเทศ กล่าวอีกนัยหนึ่งประเทศเหล่านี้ถูกจัดอยู่ในเส้นทางที่เรียกว่าประชาธิปไตยพันธุ์ทาง

[3] ในทำนองเดียวกัน Larry Diamond (1997) เสนอว่าการหยั่งรากลึกประชาธิปไตยประกอบด้วยห้าองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ การออกแบบสถาบันการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับรัฐบาลพลเรือน บทบาทของภาคประชาสังคม การพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจ และการปัจจัยระหว่างประเทศที่สนับสนุนความเป็นประชาธิปไตย

(hybrid democracy) หรือประชาธิปไตยที่มีข้อบกพร่อง (defective democracy) ในแง่นี้ ตุรกีซึ่งเริ่มต้นการสร้างประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งตั้งแต่ปี 1950 แต่ต้องเจอกับอุปสรรคนานาประการ (เช่น การเข้าแทรกแซงของทหารและอำนาจนิยมที่มาจากการเลือกตั้ง) จึงอยู่ในพื้นที่ของประชาธิปไตยพันธุ์ทางมาจนถึงทุกวันนี้ (โปรดดูภาพที่ 1 เพิ่มเติม)

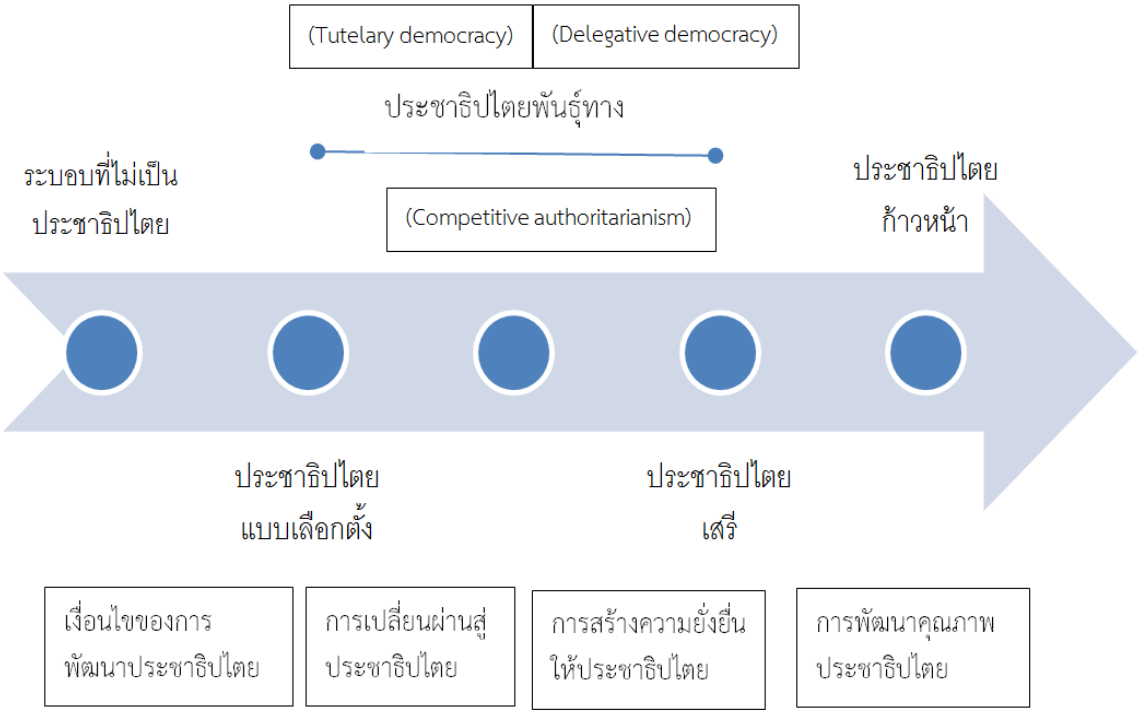

ภาพที่ 1 กรอบกระบวนการสร้างประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยพันทางสามารถจำแนกออกได้หลายประเภท (Collier & Levitsky, 1997) แต่มีสามประเภทที่เข้าข่ายสอดคล้องกับกรณีของประเทศตุรกี ประเภทแรกคือ ประชาธิปไตยแบบมีทหารกำกับ ประเภทที่สองคือประชาธิปไตยแบบทำแทนและประเภทที่สามคืออำนาจนิยมแบบมีการแข่งขัน สำหรับประเภทแรกเป็นระบอบที่มีการแข่งขันภายใต้สถาบันประชาธิปไตยแต่ฐานอำนาจในการปกครองประเทศอยู่ในการกำกับของกองทัพ/ทหารซึ่งมักจะเข้าแทรกแซง

การบริหารประเทศเมื่อเกิดผลลัทธ์ทางการเมืองที่ไม่เป็นที่น่าพอใจ สำหรับประเภทที่สองเป็นระบอบที่มีการเลือกตั้งอย่างเป็นธรรม และเปิดให้มีการต่อต้าน/เห็นต่างกับรัฐบาลแต่เป็นการปกครองที่ผู้ชนะการเลือกตั้งถือวิสาสะกำหนดนโยบายตามอำเภอใจและเป็นระบบไม่สามารถถ่วงดุลอำนาจกับรัฐบาลได้ ในกรณีของตุรกี Hakkı Taş (2015)ชี้ให้เห็นว่าประชาธิปไตยตุรกีในยุคเริ่มต้นของประธานาธิบดี แอร์โดอัน มีลักษณะไม่เป็นมิตรกับสถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตยด้วยการกระชับอำนาจของผู้นำรัฐบาล ไม่สนใจกระบวนการกำหนดวาระทางการเมือง และนิยมการเมืองแบบอุปถัมภ์ สำหรับประเภทสุดท้ายเป็นระบอบที่เปิดให้มีการเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอแต่เป็นการเลือกตั้งที่ไม่เสรีและไม่เป็นธรรมเนื่องจากรัฐบาลใช้สถาบันของรัฐและทรัพยากรที่ได้เปรียบในการได้มาซึ่งชัยชนะ งานเขียนของนักวิพากษ์รัฐบาลกลุ่มหนึ่งชี้ให้เห็นว่าระบอบประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันของ แอร์โดอัน มีลักษณะที่สำคัญสามประการซึ่งประกอบด้วยการเลือกตั้งที่ไม่เป็นธรรม การไม่มีสนามที่ให้โอกาสเท่าเทียมกันระหว่างรัฐบาลและฝ่ายค้าน และการละเมิดเสรีภาพของพลเมือง (Esen & Gumuscu, 2016) ดังนั้น หากพิจารณาคำวิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครองของตุรกีในภาพรวมแล้ว เส้นทางประชาธิปไตยของตุรกีตั้งแต่การกำหนดใช้ระบบพรรคการเมืองหลายพรรคใน ค.ศ. 1950 ดำเนินมาจากระบอบที่มีทหารเป็นใหญ่และเข้าสู่ระบอบที่มีนายกรัฐมนตรีครองอำนาจเบ็ดเสร็จในช่วง ค.ศ. 2002-2015 จากนั้นตุรกีก็เข้าสู่การปกครองในระบอบอำนาจนิยมแบบที่เปิดให้มีการแข่งขันแต่ไม่เสรีและไม่เป็นธรรมตั้งแต่ ค.ศ. 2015 เป็นต้นมา

นอกจากนั้น การเปลี่ยนผ่านจากระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยไปสู่ระบอบประชาธิปไตยมีลักษณะสำคัญสามประการ (Huntington, 1993, หน้า 121 – 163) ประการแรกคือการเปลี่ยนผ่านด้วยการดำเนินการของกลุ่มชนชั้นปกครองเก่าที่เห็นยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ลักษณะดังกล่าวนี้มักจะไม่นำไปสู่เหตุการณ์ที่รุนแรงเนื่องจากเป็นปฏิรูปจากเบื้องบนลงล่าง ประการที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงแบบเข้าแทนที่สถาบันเก่าโดยการปฏิวัติของกลุ่มชนชั้นใหม่ที่ต้องการล้มล้างระบอบเดิม การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้อาจจะเกิดความรุนแรงขึ้นได้เนื่องจากกลุ่มสถาบันเก่าไม่ให้ความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการแห่งยุคสมัย ประการสุดท้าย คือ การเปลี่ยนผ่านด้วยการทำข้อตกลงและความร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายระหว่างกลุ่มชนชั้นเดิมและกลุ่มชนชั้นใหม่ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้มักจะไม่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงเพราะทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงเจรจาด้วยสันติวิธี หากมองย้อนกลับไปที่กรณีของประเทศตุรกี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การเปลี่ยนผ่านของตุรกีจึงน่าจะมีลักษณะเหมือนประการแรกคือ การเปลี่ยนผ่านจากบนลงล่างซึ่งเป็นการเห็นยอมจากกลุ่มสถาบันเก่าที่นิยมอุดมการณ์ของอาตาเติร์กในการใช้ระบบพรรคการเมืองหลายพรรค อย่างไรก็ดีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้พรรค CHP ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มสถาบันเก่าต้องกลายมาเป็นพรรคฝ่ายค้านตลอดหลายทศวรรษจนถึงปัจจุบัน

บริบทและภูมิหลังของกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในตุรกี

การปฏิรูปการจัดการภาครัฐสมัยใหม่ของประเทศตุรกีสามารถย้อนกลับไปถึงการ “ปฏิรูปตันซีมาต”(ค.ศ. 1839-1876)ในยุคอาณาจักรออตโตมันซึ่งเป็นความพยายามที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามอารยประเทศในยุโรป อย่างไรก็ดีช่วงเวลาแห่งการปฏิรูปดังกล่าวภายใต้ระบบสุลต่านก็สิ้นสุดลงหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1876 โดยสุลต่านอับดุลฮามิดที่สอง ภายใต้การปกครองของพระองค์ออตโตมันกำลังประสบกับภัยคุกคามทั้งภายในและภายนอก จนในที่สุดกลุ่มขบวนการยังเติร์กสามารถก่อปฏิวัติที่ปราศจากการนองเลือดเพื่อโค่นล้มอำนาจของสุลต่านได้สำเร็จใน ค.ศ. 1908 หลังจากนั้น ใน ค.ศ. 1916 อาณาจักรออตโตมันได้เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งกับฝ่ายอักษะซึ่งมีเยอรมันเป็นมหาอำนาจอยู่ในเวลานั้น การพ่ายแพ้ของอาณาจักรออตโตมันในสงครามโลกทำให้ประเทศต้องทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศสองฉบับที่สำคัญ ฉบับแรกคือ สนธิสัญญาแซฟวร์ (treaty of serves) ซึ่งทำให้ออตโตมันต้องเสียดินแดนและค่าปฏิกรรมสงครามให้กับฝ่ายชนะเป็นจำนวนมาก และฉบับที่สอง คือ สนธิสัญญาโลซาน (treaty of Lausanne) ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญของการก่อกำเนิดสาธารณรัฐตุรกีภายใต้การนำของ มุสตาฟา เคมาล หลังจากนั้นเคมาล อาตาเติร์กก็ดำเนินการสร้างชาติ โดยการสถาปนาให้กองทัพกลายเป็นผู้พิทักษ์ประชาธิปไตย นอกจากนั้นเขายังสร้างอุดมการณ์ที่สำคัญและที่เป็นที่รู้จักกันในนามว่า

“ศรหกดอกแห่งความก้าวหน้า” ซึ่งประกอบด้วย สาธารณรัฐนิยม ชาตินิยม มวลชนนิยม โลกวิสัยนิยม รัฐนิยม และปฏิรูปนิยม[4]

อย่างไรก็ดี แม้ว่าเคมาล อาตาเติร์กจะมีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย แต่ในช่วงที่เขาปกครองประเทศมิอาจกล่าวได้ว่า ระบบพรรคการเมืองเดียวเป็นช่วงการปกครองแบบประชาธิปไตย ตุรกีเข้าสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยการเลือกตั้ง (electoral democracy) อย่างเป็นทางการภายหลังมีการใช้ระบบพรรคการเมืองหลายพรรคใน ค.ศ. 1947 และการเลือกตั้งทั่วไปใน ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา พรรคการเมืองที่เก่าแก่ที่สุดของตุรกีคือพรรคสาธารณรัฐประชาชน (Cumhuriyet Halk Partisi : CHP) ซึ่งก่อตั้งโดยมุสตาฟา เคมาล อาตาเติร์ก ในปัจจุบันพรรค CHP คือพรรคฝ่ายค้านที่มีอิทธิพลมากที่สุดและเป็นพรรคตัวแทนของชนชั้นปกครองเก่า คนชั้นกลาง-สูงที่มีการศึกษาและอยู่ในเมืองใหญ่ และกลุ่มที่นิยมแนวคิดอาตาเติร์กและโลกีย์นิยม หลังจากการเสียชีวิตของอาตาเติร์กในปี 1932 Nazif Mandaci นักรัฐศาสตร์ชาวตุรกีแห่ง Yaşar University ชี้ให้เห็นว่าตุรกีมีเพียงแค่สองทางเลือกระหว่างการติดอยู่ในระบอบอำนาจนิยมและการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยแบบหลายพรรคการเมือง ในที่สุดชนชั้นปกครองซึ่งนำโดยพรรค CHP ก็เห็นยอมให้มีการสถาปนาระบบพรรคการเมืองหลายพรรคและนำไปสู่การเลือกตั้งในปี ค.ศ. 1950 (Mandacı, 2012, หน้า 65–66)

[4] ศรหกดอกดังกล่าวยังเป็นสัญลักษณ์ที่ติดอยู่บนธงของพรรคสาธารณรัฐประชาชนอีกด้วย โปรดดูคำอธิบายเกี่ยวกับศรหกดอกฯ ได้ที่งานเขียนของ ไกรฤกษ์ นานา (2553, น. 135-136). ดูบทบาทของทหารในตุรกีได้ที่ Aydin (2003)

ตั้งแต่ ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา ประชาธิปไตยของตุรกีก็ประสบกับปัญหาความไร้เสถียรภาพทางการเมืองมาโดยตลอด โดยเฉพาะการเข้าแทรกแซงทางการเมืองของทหารในทุก ๆ 10 ปีโดยประมาณ เช่น การทำรัฐประหารใน ค.ศ. 1960, 1971, 1980, และ 1997 (Zürcher, 1993, หน้า 221–337) โดยทุกครั้งที่เข้าทำการแทรกแซงทหารมักอ้างหน้าที่และความชอบธรรมของกองทัพในการปกป้องประชาธิปไตยและหลักการโลกวิสัยนิยมของอาตาเติร์ก นอกจากนั้นจากการสำรวจผลการเลือกตั้งทั่วไปตั้งแต่ ค.ศ. 1950-2007 ในภาพที่ 2 พบว่า พรรค CHP ซึ่งเป็นตัวแทนของแนวคิดอาตาเติร์กนิยมได้รับความนิยมไม่มากและได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งทั่วไปเพียงแค่สามครั้ง โดยสองครั้งได้รับชัยชนะหลังจากมีการทำรัฐประหาร อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสนใจว่าตั้งแต่ ค.ศ. 2002 เป็นต้นมาซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พรรค AKP ได้รับชัยชนะมาโดยตลอด พรรค CHP ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านยังคงเล่นอยู่ในกฎกติกาประชาธิปไตย (แม้จะมีความพยายามในการเล่นนอกกฎกติกาอยู่บ้าง เช่น การเดินประท้วงเพื่อความยุติธรรมระหว่างวันที่ 9 พฤษภาคม - 9 กรกฎาคม ค.ศ. 2017 ที่ผ่านมา แต่ก็ไม่ทำให้เกิดการประท้วงใหญ่ที่ยืดเยื้อและทางตันทางการเมือง) แต่ถึงกระนั้นหากนับตั้งแต่ศ.ศ. 1950 จนถึง 2002 ตุรกีถูกจัดให้อยู่ในระบอบประชาธิปไตยที่มีทหารคอยควบคุม (tutelary democracy)

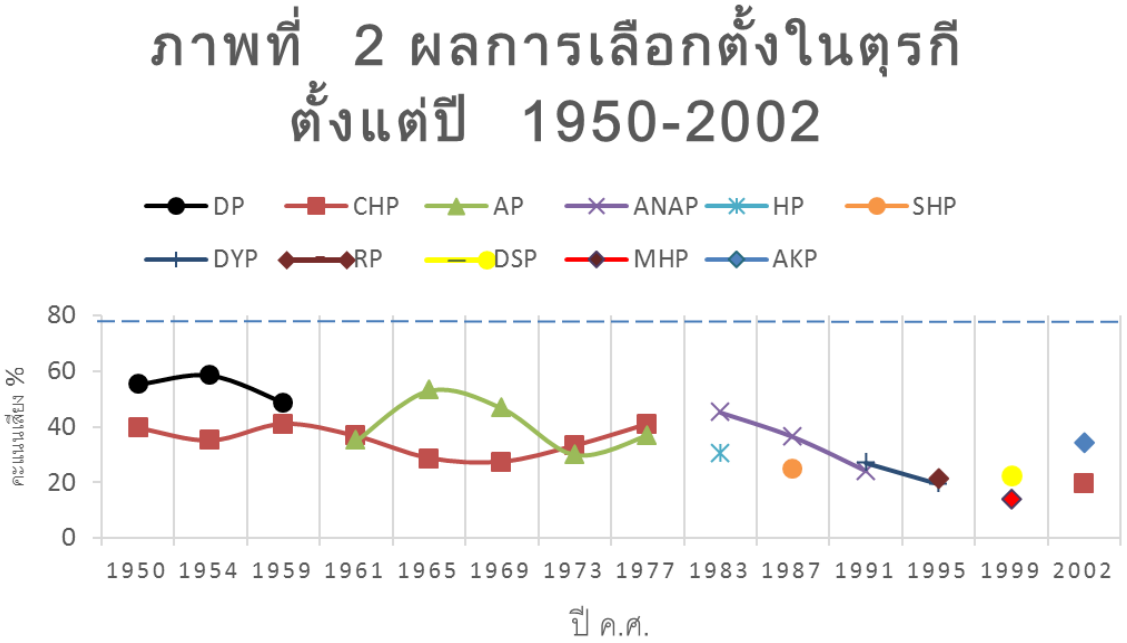

ที่มา Mandaci (2012)

แม้ว่าตุรกีจะมีสถาบันความมั่นคงและทหารคอยกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดแต่ก็พอจะเห็นพัฒนาการที่ดีทางการเมืองเช่นกัน พัฒนาการดังกล่าวคือกระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยของตุรกีตั้งแต่ ค.ศ. 1950 ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญ ใน ค.ศ. 1952 ตุรกีขยับเข้าใกล้ประเทศที่มีความเป็นยุโรปมากขึ้นด้วยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (NATO) สาเหตุที่สำคัญที่นอกจากการคำนึงถึงประเด็นด้านความมั่นคงแล้ว การเข้าร่วมกันองค์การระหว่างประเทศอย่างเช่น NATO ทำให้ตุรกีเป็นประเทศมุสลิมหนึ่งเดียวที่เป็นสมาชิกกับพันธมิตรชาติตะวันตกในเวลานั้น นอกจากนี้ การสมัครเพื่อเข้าเป็นสมาชิกถาวรของสหภาพยุโรป (EU) ของตุรกีในตั่งแต่ ค.ศ. 1999 ก็ถือเป็นหมุดหมายสำคัญในการเสริมสร้างประชาธิปไตยในตุรกี การมุ่งสู่การเป็นส่วนหนึ่งของอียูสำหรับตุรกีหมายถึงการดำเนินการที่สำคัญสี่ประการดังนี้ ประการแรก

หมายถึง การทำให้ประเทศมีความทันสมัยเทียบเท่าอารยประเทศ ประการที่สอง หมายถึง การทำให้ประเทศตุรกีมีอัตลักษณ์ของความเป็นยุโรป ประการที่สาม หมายถึง การเสริมสร้างประชาธิปไตยเสรีแบบตะวันตก และประการสุดท้าย หมายถึง การลดบทบาทและความสำคัญของสถาบันความมั่นคงภายในประเทศ (desecuritization) ด้วยการจัดดุลอำนาจระหว่างทหารและรัฐบาลพลเรือนใหม่ สำหรับประเด็นสุดท้ายถือเป็นประโยชน์ที่ลงตัวที่พรรค AKP ซึ่งต้องการลดบทบาทของฝ่ายความมั่นคงอยู่แล้วให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ด้วยการแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับมาตรฐานของสหภาพยุโรปจนในที่สุดสามารถลดอิทธิพลของกองทัพได้ (Aknur, 2012, หน้า 45) กล่าวได้ว่าเหตุการณ์การก่อรัฐประหารซึ่งไม่ประสบความสำเร็จในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2016 ถือเป็นผลพลอยได้โดยตรงจากกระบวนการเข้าสู่การเป็นสมาชิกของสหภาพยุโรปดังกล่าวด้วยเช่นกัน

นับตั้งแต่ ค.ศ. 2002 เป็นต้นมาหลังจากที่พรรค AKP ครองเสียงข้างมากในสภามาสี่สมัย (ค.ศ. 2002, 2007, 2011, 2015) พรรคฝ่ายค้านซึ่งนำโดย CHP มีความกังวลถึงการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่มีความเป็นอำนาจนิยมและไม่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์รัฐประหารที่ล้มเหลวในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2016 และการกระชับอำนาจของทายยิบ แอร์โดอัน ผ่านการทำประชามติเมื่อวันที่ 16 เมษายน ค.ศ. 2016[5] เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ตุรกีไม่เพียงแต่ติดกับดับการอยู่ในประชาธิปไตยพันธุ์ทางมาหลายสิบปี แต่ยังมีแนวโน้มไปสู่อำนาจนิยมอีกด้วย ผลการศึกษาของนักวิชาการกลุ่มหนึ่งชี้ให้เห็นว่าการเลือกตั้ง

[5] ดูบันทึกเกี่ยวกับผลประชามติดังกล่าวได้ที่ อันวาร์ กอมะ (2017)

และลงประชามติที่ผ่านมาทำให้ตุรกีเริ่มขยับเข้าใกล้การใช้ระบอบอำนาจนิยมที่มีการแข่งขันแต่ไม่เสรีและไม่เป็นธรรมมากขึ้นเนื่องจากการคุณลักษณะสามประการดังนี้ ประการแรก ไม่มีความเป็นธรรมสำหรับพรรคฝ่ายค้านในการหาเสียง ประการที่สอง สนามการแข่งขันไม่เท่ากันซึ่งเกิดจากการเข้าถึงสถาบัน สื่อและทรัพยากรของรัฐที่ไม่เท่าเทียมกัน และประการสุดท้ายคือการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง (Esen & Gumuscu, 2016) ด้วยเหตุนี้ เส้นทางของประชาธิปไตยในตุรกีตั้งแต่ 1950 หลังจากที่เข้ามาสู่ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งแล้วอาจกล่าวได้ว่าเป็นเส้นทางที่เดินไปสู่ประชาธิปไตยที่กำกับโดยทหารและกองทัพ จากนั้นในยุคของพรรค AKP เส้นทางดังกล่าวเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยแบบทำแทนและอำนาจนิยมแบบมีการแข่งขันมากขึ้น

ปัจจุบันตุรกีกำลังเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักทั้งจากภายในและภายนอกประเทศเกี่ยวกับความไม่เป็นประชาธิปไตยและการละเมิดสิทธิมนุษยชน Freedom House ได้เปิดเผยผลการศึกษาปีล่าสุด (2018) ปรากฏว่าตุรกีถูกจัดอยู่ในประเทศที่ไม่มีเสรีภาพเป็นครั้งแรกในรอบสิบกว่าปี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบจากปีก่อนหน้านี้แล้วประชาธิปไตยของตุรกีมีแนวโน้มลดลงจากประเทศที่มีเสรีภาพบางส่วนมาสู่ประเทศที่ไม่มีเสรีภาพ สาเหตุที่ทำให้สถานการณ์ประชาธิปไตยตุรกีตกต่ำลงเกิดจากการละเมิดสิทธิทางการเมืองและเสรีภาพของความเป็นพลเมือง การกำจัดกลุ่มเห็นต่างทางการเมืองในวงกว้าง การแก้รัฐธรรมนูญเพื่อกระชับอำนาจให้กับประธานาธิบดี และการประกาศภาวะฉุกเฉินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ดีภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวจำเป็นต้องกล่าวด้วยว่าตุรกีก็ต้องเผชิญกับความท้าทายที่สำคัญ

หลายด้านในเวลาเดียวกัน อาทิเช่น ภัยก่อการร้ายของกลุ่มรัฐอิสลาม (ISIS) กลุ่มแบ่งแยกดินแดนชาวเคิร์ด (พรรคแรงงานชาวเคิร์ด: PKK) การไหลทะลักของผู้ลี้ภัยชาวซีเรียเขามาในประเทศ การแก้ไขปัญหาในซีเรีย และกองกำลังติดอาวุธชาวเคิร์ดในประเทศซีเรีย (พรรคสหภาพประชาธิปไตย: PYD) เป็นต้น ดังนั้น ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นไม่เพียงเพื่อจะฉายให้เห็นภาพเส้นทางประชาธิปไตยตุรกีที่ไม่เป็นเส้นตรงเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นเป็นนัยอีกด้วยว่าภายใต้ความท้าท้ายที่ตุรกีต้องเผชิญนั้น ผู้กำหนดนโยบายเลือกที่จะกำจัดภัยคุกคามต่าง ๆ ด้วยการทำให้ประเด็นเหล่านั้นเป็นวาระที่สำคัญทางความมั่นคง หรือเรียกว่า “ความมั่นคงภิวัฒน์”

ความมั่นคงภิวัฒน์ในตุรกีหลังรัฐประหาร กรกฎาคม 2016

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นใจความที่สำคัญประการหนึ่งว่าเส้นทางประชาธิปไตยของตุรกีตั้งแต่ปี 1950 มีอุปสรรคมากมาย อย่างไรก็ดีฉันทามติทางการเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งของตุรกีจากทุกขั้วการเมืองคือการมีเป้าหมายในการพัฒนาประชาธิปไตยให้มีความยั่งยืน ประชาธิปไตยจะหยั่งรากลึกลงได้ก็ต่อเมื่อลักษณะทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ อยู่ในสภาพการเมืองแบบปรกติ (normal politics) แต่ถ้าหากสภาพการเมืองในประเทศจำต้องอยู่ในภาวะยกเว้น (politics of exception) และไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการและมาตรการทั่วไปแล้ว การพัฒนาประชาธิปไตยก็ต้องเจอกับอุปสรรค (Aradau, 2004, หน้า 393) ลักษณะการเมืองของประเทศตุรกีหลังรัฐประหารเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2016 ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพการเมืองแบบแรกเนื่องจากการเมืองแบบดังกล่าวมีลักษณะเป็นขั้นเป็นตอนและเชื่องช้าภายใต้ระบบราชการ

และกฎระเบียบที่รัดกุม กล่าวอย่างรวบรัด หลังจากที่ผู้กำหนดนโยบายในตุรกีประกาศใช้กฎหมายภาวะฉุกเฉินเพื่อกำจัดภัยคุกคามเร่งด่วนที่กระทำการโดยเครือข่ายของ ฟัตฮุลเลาะห์ กูเลน (Fethullah Gülen) แล้วนั้น[6] สภาพการเมืองของตุรกีในปัจจุบันไม่สามารถดำรงอยู่ภายใต้สภาพการเมืองแบบปรกติได้หากแต่ได้ขยับมาอยู่ในยุคความมั่นคงภิวัฒน์ (การเมืองในภาวะยกเว้น) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ทฤษฎี “ความมั่นคงภิวัฒน์” (securitization) เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจการสร้างความหมายว่าด้วยภัยคุกคามและความ(ไม่)มั่นคง และเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของสำนักโคเปนเฮเก็น ซึ่งมี Ole Wæver และ Barry Buzan เป็นนักทฤษฎีคนสำคัญ ทฤษฎีดังกล่าวช่วยให้เราเข้าใจว่า “ใครเป็นผู้กำหนดความหมายของความมั่นคง ในประเด็นอะไรที่เป็นภัยคุกคาม สำหรับใครซึ่งเป็นวัตถุอ้างอิง เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น แล้วมีผลอย่างไร และภายใต้เงื่อนไขอะไร” (Buzan, Wæver, & Wilde, 1998, หน้า 32) ในกระบวนการกำหนดว่าประเด็นใดเป็นปัญหาความมั่นคงนั้น “ความมั่นคงภิวัฒน์” คือการขยับประเด็นปัญหาสาธารณะที่อยู่ในการเมืองแบบปรกติให้ขึ้นมามีความหมายใหม่และอยู่ในวาระความมั่นคงด้วยกับการใช้วจนกรรมว่าประเด็นดังกล่าวเป็นภัยคุกคามที่ดำรงอยู่จริง ด้วยเหตุนี้การกำหนดใช้มาตรการพิเศษและฉุกเฉินจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีความชอบธรรม (Buzan et al., 1998, pp. 23–24)[7] จากการศึกษาของ Pınar Bilgin

[6] กลุ่มกูเลนคือกลุ่มที่ทางการตุรกีกล่าวหาว่าอยู่เบื้องหลังความพยายามในการทำรัฐประหารในปี 2016 นอกจากนั้นเครือข่ายของกูเลนถูกกล่าวหาว่าเป็นรัฐคู่ขนานหรือรัฐเร้นลึกที่มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายของรัฐตุรกี อีกทั้งยังเป็นปรปักษ์กับพรรครัฐบาลในปัจจุบันอีกด้วย โปรดดูเพิ่มเติมที่อันวาร์ กอมะ (2018, หน้า 120)

[7] โปรดดูบทความในภาษาไทยได้ที่ ภูวิน บุณยะเวชชีวิน (2558)

(2011) นักวิชาการด้านความมั่นคงศึกษาคนสำคัญชาวตุรกี พบว่าทฤษฎีดังกล่าวได้รับความนิยมจากนักวิชาการตุรกีไม่น้อยในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในตุรกีให้ประชาคมโลกได้เข้าใจ

กรณีของตุรกีหลังรัฐประหารเดือนกรกฎาคม 2016 สามารถเป็นตัวอย่างของความมั่นคงภิวัฒน์โดยรัฐบาลพลเมืองได้เป็นอย่างดี การก่อรัฐประหารดังกล่าวทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนไม่น้อยกว่า 277 คน และบาดเจ็บจำนวนมากกว่า 2,000 คน[8] อย่างไรก็ดี ภายหลังจากการควบคุมสถานการณ์ความไม่สงบภายในประเทศได้แล้ว รัฐบาลภายใต้การนำของประธานาธิบดี ทายยิบ แอร์โดอัน ได้กำหนดให้องค์กรและสถาบันที่เชื่อมโยงกับกูเลน (Hizmet) เป็นภัยคุกคามแห่งรัฐที่มีอยู่จริง เพราะเป็นองค์กรเครือข่ายที่ต้องการล่มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง วิธีที่รัฐบาลใช้ในการกำหนดให้สถาบัน Hizmet เป็นภัยคุกคามแห่งชาติ คือการสร้างฉันทามติใหม่และกำหนดชื่อใหม่ให้องค์กรเครือข่ายของกูเลนทั้งหมดเป็นองค์กรก่อการร้ายอย่างเป็นทางการภายใต้ชื่อ Fethullahçı Terör Örgütü (องค์กรก่อการร้ายกูเลน) หรือ FETO (Kalın, 2016) และ Paralel Devlet Yapılanması (องค์กรรัฐคู่ขนาน) หรือ PDY ดังนั้น การประกาศภาวะยกเว้นตั้งแต่วันที่ 20 กรกฎาคม 2016 มาจนถึงปัจจุบันมีขึ้นเพื่อให้รัฐบาลสามารถใช้มาตรการพิเศษในการกำจัดเครือข่ายก่อการร้ายและรัฐคู่ขนาน (parallel state)

[8] หนึ่งในนักศึกษาไทยในตุรกีที่เข้าร่วมการประท้วงคณะรัฐประหารที่สะพานบอสฟอรัส (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นสะพานวีรบุรุษ “15 กรกฎาคม”) เล่าให้ฟังว่าผู้ประท้วงออกมาบนท้องถนนตั้งแต่ตอนกลางดึกของคืนวันที่ 15 กรกฎาคม 2016 และปักหลังอยู่บริเวณหัวสะพานดังกล่าวเป็นเวลามากกว่าสิบชั่วโมงเพื่อต่อต้านคณะรัฐประหารโดยไม่มีอาวุธอยู่ในมือ หลายคนที่เป็นผู้เข้าร่วมกับเขาในสถานที่ดังกล่าวเสียชีวิตและบาดเจ็บจากเหตุการณ์ครั้งนั้น (สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2017)

ที่นำโดยกูเลน (Mert, 2016) ซึ่งปัจจุบันมีผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงมากกว่าสองแสนคน[9] นอกจากนั้น ภายใต้ภาวะยกเว้นดังกล่าวรัฐบาลตุรกียังประกาศระงับการบังคับใช้สนธิสัญญาระหว่างประเทศที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอีกด้วย อาทิเช่น European Convention on Human Rights และ International Covenant on Civil and Political Right (Roth, 2017) ที่สำคัญ การสร้างฉันทามติใหม่ว่า FETO เป็นภัยคุกคามร้ายแรงที่สุดของรัฐบาลและรัฐชาติตุรกีนั้นมิได้กระทำโดยรัฐบาลหรือองค์อธิปัตย์ผ่านวจนกรรมเพียงทางเดียวเท่านั้น[10] แต่ยังมีการสร้างฐานความชอบธรรมของความมั่นคงภิวัฒน์ผ่านสัญญะ ศิลปะ การสร้างภาพแทนชื่อสถานที่ และเสียงเพลงโดยมีเหตุการณ์การเสียสละของวีรบุรุษจำนวน 277 เป็นฉากหลังอีกด้วย[11] วิธีที่แยบยลดังกล่าวทำให้รัฐบาลสามารถเปิดพื้นที่สาธารณะได้กว้างขึ้นและทำให้ผู้คนจำนวนมากมีส่วนร่วมในการอภิเชษฐ์ความมั่นคงแห่งชาติ

[9] ข้าราชการ ทหาร ตำรวจจำนวนมากถูกปลดออกจากราชการและโดนจำคุก นอกจากนั้นสำนักข่าว สื่อมวลชน และสถานบันการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับ FETO ก็ถูกปิดเช่นกัน ในทำนองเดียวกัน มีการใช้มาตรการตรวจค้นที่เข็มงวดมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น เมื่อปี 2016 นักศึกษาไทยในตุรกีจำนวนหกคนถูกตำรวจตุรกีเรียกลงมาจากรถบัสและกักตัวไว้ที่สถานีตำรวจเพื่อตรวจค้นความผิดปรกติขณะนั่งรถจากเมืองอิซมิรไปเมืองคอนย่า เช่นเดียวกัน ผู้เขียนเคยถูกตำรวจพิเศษจำนวนสี่คนเรียกตรวจค้นขณะเดินทางจากมหาวิทยาลัยกลับที่พักในเมืองอิซมิร นอกจากนั้นรัฐบาลยังควบคุมการแพร่กระจายข่าวสารในสื่อออนไลน์ด้วยการระงับเว็บไซต์ Wikipedia ไม่ให้สามารถใช้งานได้ในประเทศตุรกี เป็นต้น

[10] ในบทความนี้ องค์อธิปัตย์หมายถึงผู้ที่สามารถประกาศภาวะยกเว้นได้ เมื่อมีการกำหนดใช้ภาวะยกเว้นแล้ว ทุกสรรพสิ่งที่อยู่ภายใต้ดินแดนและอธิปไตยนั้น ๆ ได้รับผลกระทบทั้งหมด

[11] โปรดดูเว็บไซต์ที่จัดทำขึ้นเพื่อเชิดชูเกียรติให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ครั้งนั้นได้ที่ http://15temmuzsehitleri.com/anasayfa (Presidency of the Republic of Turkey, n.d.) และ https://www.yenisafak.com/15temmuz/sehitler. (Yeni Şafak, 2018).

การทำให้เครือข่าย FETO เป็นภัยความมั่นคงแห่งชาติมีเหตุผลและวาทกรรมประชาธิปไตยรองรับที่น่าสนใจ วาทกรรมประชาธิปไตยในตุรกีสามารถแบ่งออกเป็นสองชุดใหญ่ ๆ ด้วยกันดังนี้ ชุดแรกเป็นวาทกรรมว่าด้วยการปกป้องประชาธิปไตยของประชาชนจากทหารและเครือข่าย FETO ผู้ไม่หวังดีกับประเทศซึ่งนำไปสู่การให้ความชอบธรรมกับรัฐบาลในการขยายการทำให้ประเด็นต่าง ๆ เป็นปัญหาความมั่นคงของประเทศ[12] ชุดที่สองเป็นวาทกรรมว่าด้วยการละเมิดสิทธิมนุษยชนและความไม่เป็นประชาธิปไตยของรัฐบาลตุรกีซึ่งเรียกร้องให้รัฐบาลหรือองค์อธิปัตย์ทบทวนนโยบายและมาตรการที่รุนแรงให้สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยในการเผชิญหน้ากับภัยคุกคามที่รัฐบาลสร้างขึ้นมาเอง[13] ทั้งสองชุดความคิดข้างต้นชี้ให้เห็นความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองที่สำคัญสองประเภทในตุรกี ประเภทแรก คือ อุดมการณ์สภาพจริงนิยมแบบอิสลามที่ให้ความสำคัญไปที่การรักษาความสงบเรียบร้อย (order) และความมั่นคงแห่งชาติมากกว่าสิทธิและเสรีภาพ ส่วนประเภทที่สองคืออุดมการณ์อาตาเติร์กนิยม (Kemalism) ที่ให้ความสำคัญไปที่ความเป็นโลกีย์นิยม สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนเหนือสิ่งอื่นใด กลุ่มแรกเป็นฐานเสียงของพรรค AKP ในขณะที่กลุ่มที่สองเป็นฐานเสียงของพรรค CHP ดังนั้น สำหรับกลุ่มแรกแล้ว การเรียกร้องประชาธิปไตยของกลุ่มอุดมการณ์ประเภทที่สองดูไม่มีเหตุผลที่ดีพอในการรับมือกับภัยคุกคาม

[12] รัฐบาลและปัญญาชนที่สนับสนุนแอรโดอันจำนวนมากมีความคิดในลักษณะดังกล่าว โปรดดูความคิดของประธานาธิบดีแอรโดอันและอิบราฮิม คาลีน ที่ปรึกษาประธานาธิบดีเป็นตัวอย่าง ได้ที่ Al Jazeera English (2016) Kalin.

[13] นักวิชาการชาวต่างชาติ นักสิทธิมนุษยชนและปัญญาชนที่นิยมอุดมการณ์โลกีย์วิสัยแบบอาตาเติร์กจำนวนไม่น้อยมีความคิดในลักษณะดังกล่าว โปรดดูรายงานของ Human Right Watch เป็นตัวอย่างได้ที่ Roth (Roth, 2017).

ที่ร้ายแรงต่าง ๆ และไม่สอดคล้องกันสภาพความเป็นจริงที่กำลังเกิดขึ้น แต่กระนั้น อุดมการณ์แบบแรกก็ไม่มีทางออกที่สมเหตุสมผลสำหรับกลุ่มที่สองเช่นกัน อีกทั้งการดำเนินนโยบายของกลุ่มอุดมการณ์ประเภทแรกกลับมีแนวโน้มไปสู่การกระชับอำนาจมากขึ้น ดั่งเช่นการลงประชามติในปี 2017 เพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญให้มีความเป็นประธานาธิบดีนิยม และการไม่มีสัญญาณเชิงบวกว่าเมื่อใดกระบวนการความมั่นคงภิวัฒน์จะยุติและขยับลงไปสู่การเมืองแบบปรกติ ดังนั้นลักษณะการเมืองของตุรกีในปัจจุบันซึ่งมีกลุ่มอุดมการณ์ประเภทแรกถืออำนาจนำจึงติดกับดักอยู่ในการเมืองแบบภาวะยกเว้น อีกทั้งการเมืองแบบความมั่นคงภิวัฒน์ดังกล่าวก็ไม่สอดคล้องกับธรรมเนียมประชาธิปไตยที่วางอยู่บนกฎระเบียบ กระบวนการและระบบราชการสมัยใหม่ที่ซับซ้อน

โดยนัยของความมั่นคงภิวัฒน์แล้ว ลักษณะการเมืองในภาวะยกเว้นไม่เป็นมิตรกับกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย (Wæver, 2003, หน้า 12) เนื่องจากการเมืองลักษณะดังกล่าวต้องการการตัดสินที่รวดเร็วและเด็ดขาด ในขณะที่การเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะเป็นขั้นเป็นตอนและวางอยู่บนกฎระเบียบ (Aradau, 2004, หน้า 391–397) การเมืองในภาวะยกเว้นภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งอาจจะมีความชอบธรรมอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้นแต่ไม่อาจกลายเป็นกฎทั่วไปของกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะได้ในระยะยาว (เพราะหากกลายเป็นกฎทั่วไปแล้วก็ไม่ต่างอะไรกับระบอบเผด็จการทหาร) ยกตัวอย่างเช่น การเดินขบวนประท้วงเพื่อความยุติธรรม (March for Justice) จากเมืองอังการ่าไปสู่มหานครอิสตันบูลเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน ถึง 9 กรกฎาคม ค.ศ. 2017 ซึ่งนำโดยพรรคฝ่ายค้าน CHP เป็นการแสดงพลังต่อต้านการเมืองในภาวะยกเว้นที่ใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่

เหตุการณ์รัฐประหาร 2016 ผู้นำฝ่ายค้านประกาศว่าการเดินขบวนดังกล่าวเป็นความสำเร็จและมิติใหม่ของการเมืองตุรกีในยุคร่วมสมัย แต่ในอีกด้านหนึ่งความสำเร็จของการประท้วงก็เผยให้เห็นบรรยากาศการเปิดกว้างและพื้นที่เห็นต่างภายใต้หลักการประชาธิปไตย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การเมืองในภาวะยกเว้นภายใต้รัฐบาลพลเรือนแม้จะไม่นำไปสู่การเสริมสร้างประชาธิปไตยในระยะยาวแต่ก็แสดงให้เห็นว่ายังไม่ได้โหดร้ายถึงขั้นสั่งปิดช่องทางการสื่อสารทางการเมืองทั้งหมดในพื้นที่สาธารณะ ทางออกของการเมืองตุรกีในปัจจุบันจึงดูเหมือนไม่ใช่การมุ่งเน้นไปสู่การเสริมสร้างประชาธิปไตยเป็นลำดับแรก หากแต่เป็นการต่อสู้เพื่อถอดประเด็นความมั่นคงที่อยู่ในการเมืองแบบภาวะยกเว้นให้กลับมาอยู่ในการเมืองแบบปรกติ แต่ถ้าหากพรรค AKP ไม่เป็นผู้ริเริ่มการกระบวนการแก้ปมดังกล่าวแล้ว การเลือกตั้งในวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 2018 ที่กำลังจะมาถึงจะเป็นตัวตัดสินว่าการเมืองแบบใดที่ประชาชนชาวตุรกีต้องการ

จะกล่าวได้หรือไม่ว่า ประเทศที่อยู่ในระบอบประชาธิปไตยพันธุ์ทางจะมีลักษณะเด่นประการสำคัญ คือ การทำให้ประเด็นสาธารณะเป็นปัญหาความมั่นคง สำหรับกรณีของประเทศตุรกี เราสามารถแบ่งกระบวนการดังกล่าวออกเป็นสามยุค (โปรดดูตารางที่ 1) ในยุคแรกหลังจาก ค.ศ. 1950 ภัยคุกคามแห่งรัฐที่ร้ายแรงที่สุด คือ การละเมิดหลักการอาตาเติร์กและความเป็นโลกีย์นิยมที่มักก่อการโดยกลุ่มอิสลามนิยม จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวประเด็นเรื่องอิสลามการเมืองและเครื่องแต่งกายตามธรรมเนียมศาสนาเป็นเรื่องห้ามในตุรกี โดยเฉพาะการใส่ฮิญาบของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ เช่น มหาวิทยาลัยและองค์กรภาครัฐ ในยุคที่สองซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 พรรค AKP

รื้อปัญหาชาวเคิร์ดให้เป็นภัยคุกคามแห่งรัฐอีกครั้งซึ่งมีองค์กร PKK เป็นผู้ก่อการ (Geri, 2017) วัตถุอ้างอิงที่องค์อธิปัตย์ใช้ คือ การรักษาความเป็นปึกแผ่นของรัฐที่มิอาจแบ่งแยกได้ หลังจากนั้น ในยุคที่สาม ซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2016 เป็นต้นมา องค์อธิปัตย์ได้ทำให้ FETO เป็นภัยคุกคามที่ร้ายแรงที่สุดแห่งรัฐ โดยมีระบอบประชาธิปไตยและความอยู่รอดของรัฐธรรมนูญและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นวัตถุอ้างอิง กระบวนการข้างต้นชี้ให้เห็นข้อสังเกตที่สำคัญประการหนึ่ง คือ วัตถุอ้างอิงและลักษณะของภัยคุกคามในแต่ละยุคมีหน้าตาแตกต่างกัน ซึ่งทั้งหมดขึ้นอยู่กับการสร้างความหมายแบบสหอัตวิสัยระหว่างผู้กระทำการทุกฝ่าย (intersubjective construction of meanings)

หากชุดคำอธิบายข้างต้นพอจะฟังดูมีเหตุผลอยู่บ้างแล้วละก็ เราพอจะกล่าวได้ว่าลักษณะเด่นของประเทศที่ประสบปัญหาประชาธิปไตยบกพร่อง คือ การทำให้การเมืองแบบปรกติกลายเป็นการเมืองในภาวะยกเว้นด้วยการยกระดับประเด็นสาธารณะให้เป็นปัญหาความมั่นคงแห่งรัฐ ในกรอบทฤษฎีความมั่นคงภิวัฒน์มีการจำแนกภาคส่วนความมั่นคงออกเป็น 5 พื้นที่ (Buzan et al., 1998, หน้า 7–8 และบทที่ 8) อย่างไรก็ดีการศึกษาปัญหาความมั่นคงภิวัฒน์ในบทความนี้มุ่งเน้นไปที่ภาคส่วนความมั่นคงทางการเมืองเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ กรอบทฤษฎีดังกล่าวทำให้เราเห็นว่าองค์อธิปัตย์ในแต่ละยุคมีหน้าตาไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ในยุคแรกองค์อธิปัตย์คือทหารและสถาบันกองทัพ ในขณะที่ในยุคที่สองมีนักการเมืองและทหารเป็นองค์อธิปัตย์ร่วมกัน ส่วนในยุคที่สามผู้นำทางการเมืองแต่เพียงตัวแสดงเดียวสามารถยึดความเป็นองค์อธิปัตย์ได้จากทหาร ทั้งหมดที่กล่าวมาชี้ให้พลวัตของกระบวนการกำหนดความหมายของภัยคุกคามในแต่ละยุคที่

ไม่เหมือนกัน หากการเมืองแบบปรกติในระบอบประชาธิปไตยมีความไม่แน่นิ่งแล้ว การเมืองในภาวะยกเว้นก็มีความลื่นไหลและไม่ตายตัวเช่นกัน

	องค์ประกอบ	ยุคแรก	ยุคที่สอง	ยุคที่สาม
1	วัตถุอ้างอิง	หลักการอาตาเติร์ก	ความเป็นปึกแผ่นของรัฐ	อธิปไตยในระบอบประชาธิปไตยและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง
2	ภัยคุกคาม	กลุ่มอิสลามนิยม	องค์กรก่อการร้าย PKK	องค์กรก่อการร้าย FETO
3	ภาคส่วน	การเมือง	การเมือง	การเมือง
4	องค์อธิปัตย์	ทหาร	นักการเมืองและทหาร	นักการเมือง

ตารางที่ 1 องค์ประกอบของความมั่นคงภิวัฒน์ในตุรกีตั้งแต่ปี 1950

เปรียบเทียบประชาธิปไตยไทยและตุรกี

เหตุการณ์รัฐประหารล่มในตุรกี เมื่อ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 2016 ได้รับความสนใจจากสังคมไทยจำนวนมาก โดยเฉพาะจากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร อย่างไรก็ดี ความแตกต่างที่เป็นสาระสำคัญในการเปรียบเทียบประชาธิปไตยไทยและตุรกี คือ ตุรกีมีการเลือกตั้ง (ยังอยู่ในระบอบประชาธิปไตยแบบมีเลือกตั้ง) แต่ประเทศไทยไม่มี

สำหรับงานวิชาการที่ศึกษาการเมืองเปรียบเทียบระหว่างตุรกีและไทยโดยตรง ที่ชื่อ Turkey and Thailand : unlikely Twins โดย Duncan McCargo and Ayşe Zarakol (2012) ในวารสารอันโด่งดังที่ชื่อ Journal of Democracy ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาลักษณะร่วมของการเมืองตุรกีและไทย ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ของการก่อร่างสร้างประเทศของสองประเทศ ซึ่งไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตก และมีชุดอุดมการณ์สร้างชาติคล้ายกันเพื่อจะนำประเทศไปสู่ความสมัยใหม่ (Modernization) โดยมีประเทศตะวันตกเป็นต้นแบบแห่งการพัฒนาและความศิวิไลซ์ ข้อเสนอของบทความข้างต้นได้กล่าวถึง

บทบาทของผู้นำทั้งสองประเทศ คือ ประธานาธิบดีทายยิบ แอร์โดอัน ของตุรกี และอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ว่าแม้บริบทสังคมการเมืองของสองประเทศแตกต่างกันก็ตาม แต่ในที่สุดก็ทำให้ทั้งสองประเทศต้องเผชิญกับภาวะของ “อำนาจรัฐซ้อนรัฐ” (รัฐคู่ขนาน) ที่มีลักษณะร่วมของวัฒนธรรมการเมือง แต่กระนั้นก็ดีนั้นคือข้อเสนอก่อนมีการรัฐประหารครั้งล่าสุดของไทยเมื่อ 22 พฤษภาคม ค.ศ. 2014 และรัฐประหารล่มวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 2016 ในประเทศตุรกี

ข้อเสนอทางด้านวิชาการล่าสุด ในการอธิบายปรากฏการณ์การเมืองไทยอันสำคัญที่ชวนให้พิจารณา คือ การเสนอแนวคิด Deep State (รัฐเร้นลึก)[14] โดยเออเจนี เมริโอ (Eugénie Mérieau) (2559) นักวิชาการรัฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งสรุปว่าเครือข่าย Deep State ของไทย ประกอบไปด้วย หน่วยงานด้านความมั่นคงและหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการเมืองในระบอบการเมืองไทยที่มองว่าตนไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามแนวทางนโยบายรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเสมอไป กลุ่มเครือข่าย Deep State(รัฐเร้นลึก) นี้ต้องการพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์และสถานะของกลุ่มตนเอง (สถาบันดั้งเดิม) หากทว่าในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการเข้าแทรกแซงทางการเมืองอย่างเปิดหน้ามากเกินไป พวกเขาจึงหาทางออกด้วยการสร้างสถานะและบทบาทขององค์กรบางองค์กรให้มีพลังมากพอที่จะจำกัดอำนาจของรัฐบาลได้อย่างชอบธรรม เออเจนี เมริโอ วิเคราะห์ว่าองค์กรหลักที่ได้ทำหน้าที่นี้นับตั้งแต่ยุครัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1997 เป็นต้นมา ก็คือ องค์กรตุลาการและสถาบันศาล

[14] รัฐเร้นลึกในที่นี้มีความหมายคล้ายกันกับความคิดเรื่อง “รัฐคู่ขนาน” ในตุรกีที่กล่าวมาข้างต้นในบทความนี้

สำหรับแนวคิด Deep State ได้ก่อกำเนิดที่ประเทศตุรกี หลังจากการตั้งประเทศและยังดำรงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน สำหรับประเทศไทยคำอธิบายทางด้านวิชาการจากบทความล่าสุดของ เออเจนี เมริโอ ก็ทำให้นักวิชาการได้ให้ความสนใจอีกครั้งมาที่แนวคิด Deep State ที่ส่งผลต่อระเบียบอำนาจการเมืองในปัจจุบัน ซึ่งมีคำอธิบายต่อเติมช่วยให้เข้าใจและชวนพิจารณาไปไกลกว่าข้อเสนอของ Duncan McCargo (2005) ที่เสนอว่า “เครือข่ายสถาบันกษัตริย์” มีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์การเมืองไทยในช่วงทศวรรษกว่า ๆ ที่ผ่านมา

หากพิจารณาเปรียบเทียบสถาบันการเมืองและผู้เล่นทางการเมืองในกรอบคำอธิบาย Deep State ของตุรกีคือ กองทัพ กลุ่มกูเลน (FETO) นักธุรกิจ และข้าราชการเมืองที่นิยมแนวคิดทางการเมืองแบบชาตินิยมตุรกี ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเมืองตุรกีในการกำหนดทิศทางด้านนโยบายสำคัญ ๆ ของประเทศ และส่งอิทธิพลต่อการพรรคการเมืองในประเทศตุรกี ส่วนของไทยหากยึดคำอธิบายหลักตามแนวคิด Deep State ของเมริโอ ก็คือสถาบันตุลาการอันเป็นหัวหอกสำคัญที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลประชาธิปไตยที่มาจากการเลือกตั้ง ตั้งแต่เรื่องการดำเนินนโยบายของรัฐบาลจนถึงการดำเนินคดีกับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งแตกต่างจากรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหาร

ข้อจำกัดอย่างมากในการอธิบายและวิเคราะห์ประชาธิปไตยในไทยและตุรกีเมื่อใช้ชุดแนววิเคราะห์แบบ Deep Sate คือการมองไม่เห็นพลวัตของการเมืองของประชาชนทั้งสองประเทศ ผู้เล่นการเมืองที่สำคัญคือประชาชน ในสนามแห่งการต่อสู้ทางการเมืองของสองประเทศที่ผ่านมาประชาชนได้มีส่วนสำคัญ เช่น ในตุรกีประชาชนได้

ออกมาต่อต้านกองกำลังทหารที่พยายามยึดสถานที่สำคัญของประเทศ โดยมีการขัดขวางและเข้าปะทะกับกองกำลังของทหาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กองทัพพ่ายแพ้และทำให้รัฐประหารล่ม ข้อสังเกตของผู้เขียน คือ การต้านรัฐประหารในตุรกีของประชาชนบนท้องถนนไม่ได้เกิดจากกลุ่มสนับสนุนพรรครัฐบาลเท่านั้น แต่มาจากกลุ่มทุกกลุ่มทั้งพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ที่ออกมาประณามการก่อการรัฐประหารของกองทัพตุรกี อีกทั้งการเสียชีวิตของประชาชนธรรมดาในวันต้านรัฐประหารก็แสดงให้เห็นถึงพลังการเมืองภาคประชาชนในการเมืองตุรกี

สำหรับในไทยก็เช่นกัน คำอธิบายแบบ Deep State อาจจะช่วยให้ความสัมพันธ์อำนาจการเมืองในชั้นบนของการเมืองไทย แต่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย นับได้ตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 1973 เป็นต้นมา สนามการเมืองไทยก็มีผู้เล่นที่สำคัญเพิ่มขึ้น ซึ่งก็คือการเมืองภาคประชาชนที่ค่อยกำหนดทิศทางและประคับประคองประชาธิปไตย แม้ว่าระนาบแห่งความขัดแย้งของการเมืองไทยได้แปรเปลี่ยนจากความขัดแย้งระหว่างรัฐแลประชาชน ผ่องถ่ายมาสู่ความขัดแย้งระหว่างประชาชนด้วยกันเองที่มีฐานอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่นั้นก็นับว่าเป็นการช่วงชิงพื้นที่การสถาปนาอำนาจทางความคิดในระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าบางช่วงจะนำไปสู่ไม่เป็นประชาธิปไตยก็ตาม

ข้อเสนอในทางด้านทฤษฎีเกี่ยวความมั่นคงภิวัฒน์เพื่อพิจารณาประชาธิปไตยทั้งสองประเทศที่ผู้นำทั้งสองอ้างภาวะยกเว้น เพื่อปฏิบัติการต่อต้านกลุ่มทางเมืองที่เห็นต่างก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก การอ้างในนามแห่งความเป็นชาติและความมั่นคง ทำให้ผู้ปกครองทั้งสองประเทศเป็นเหมือนกฎหมาย (องค์อธิปัตย์) ที่แม้แต่องค์กรตุลาการก็มิ

อาจจะตีความกฎหมายในภาวะยกเว้นที่รัฐบาลทั้งสองประเทศได้ประกาศกฎหมายไว้

สำหรับการศึกษาเรื่องประชาธิปไตยไทยและตุรกี นับว่าเป็นเรื่องใหม่ที่น่าสนใจทั้งในแง่ของความเหมือนและความต่างของเส้นทางประชาธิปไตยและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาต่ออย่างรอบคอบและเป็นองค์รวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่โลกกำลังอยู่ในช่วงประชาธิปไตยถดถอย

บทสรุป

เราสามารถคิดและอธิบายเกี่ยวกับประชาธิปไตยในตุรกียุคหลัง 15 กรกฎาคม อย่างไรได้บ้าง? บทความนี้ได้ฉายให้เห็นสามแนวคิดที่สำคัญได้แก่ democratization, securitization และ deep state โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าแม้ว่า กรอบการทำให้เป็นประชาธิปไตยจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาแต่กรอบดังกล่าวก็มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถฉายให้เห็นพลวัตทางความมั่นคงได้ อุปสรรคของประชาธิปไตยในตุรกีไม่ได้อยู่ที่กระบวนการหยั่งรากลึกของประชาธิปไตยอย่างที่นักวิชาการด้านประชาธิปไตยศึกษา (อาทิเช่น Muge Aknur (2012), Wolfgang Merkel (2004) และ Larry Diamond (1997)) ได้อภิปรายไว้เท่านั้นแต่ยังขึ้นอยู่กับลักษณะและเงื่อนไขทางการเมืองของประเทศด้วย คำถามที่สำคัญคือว่า การเมืองลักษณะใดคือสภาพที่กำลังดำรงอยู่ในตุรกีหลังรัฐประหาร 2016? บทความนี้ได้จำแนกการเมืองออกเป็นสองประเภท ประเภทแรก คือ การเมืองแบบปรกติซึ่งทำงานอยู่บนกระบวนการประชาธิปไตยและระบบราชการที่ซับซ้อนและเป็นขั้นเป็นตอน ประเภทที่สองคือการเมืองในภาวะยกเว้นที่ให้ความสำคัญไปที่การรักษาความสงบเรียบร้อยและ

ความมั่นคงแห่งรัฐมากกว่าสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน อีกทั้งลักษณะดังกล่าวยังเป็นกุญแจสำคัญให้ผู้บริหารประเทศสามารถดำเนินนโยบายรับมือกับภัยคุกคามที่ร้ายแรงได้อย่างรวดเร็วและเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้ กรอบทฤษฎีความมั่นคงภิวัฒน์สามารถช่วยให้เราคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ประชาธิปไตยชะงักงันในตุรกีได้จากอีกมุมหนึ่ง ในกรณีของตุรกีผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าลักษณะเด่นของการเมืองหลังรัฐประหารที่ล้มเหลวในปี 2016 คือการเมืองประเภทที่สอง ซึ่งพรรค AKP ประสบความสำเร็จในการสร้างฉันทามติใหม่ทางการเมืองด้วยการใช้วจนกรรมทำให้ FETO (องค์กรรัฐซ้อนรัฐ) กลายเป็นภัยคุกคามแห่งรัฐ อีกทั้งยังประสบความสำเร็จในการสร้างความชอบธรรมให้รัฐบาลสามารถมาตรการพิเศษที่อยู่เหนือกระบวนการดำเนินนโยบายสาธารณะแบบปรกติได้อีกด้วย

หากบทความนี้จะมีความสำคัญในทางทฤษฎีอยู่บ้างแล้ว ผู้เขียนคิดว่าข้ออภิปรายที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของการศึกษาความเป็นประชาธิปไตยและความมั่นคงภิวัฒน์โดยมีองค์กรรัฐซ้อนรัฐเป็นภัยคุกคามสำคัญ เนื่องจากอุปสรรคที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตยพันธุ์ทาง คือ การดำรงอยู่ในการเมืองแบบภาวะยกเว้น โดยการทำให้ปัญหานโยบายสาธารณะ (การกำจัดองค์กรรัฐซ้อนรัฐ) กลายเป็นภัยความมั่นคง เมื่อการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติไม่สามารถกระทำผ่านการเมืองแบบปรกติที่ตั้งอยู่บนหลักนิติธรรมและเป็นขั้นเป็นตอนได้แล้ว การเสริมสร้างประชาธิปไตยก็ไม่เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นประเทศดังกล่าวก็ไม่สามารถก้าวออกจากกับดับประชาธิปไตยพันธุ์ทางได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

Aknur, M. (2012). **Democratic Consolidation in Turkey**. Boca Raton: Universal-Publishers.

Al Jazeera English. (2016). **Erdogan: Turkish democracy is not under threat. Turkey.** Available from https://www.youtube.com/watch?v=Lq3NOJ3LOPA

Aradau, C. (2004). Security and the democratic scene: desecuritization and emancipation. **Journal of International Relations and Development**, 7(4), 388–413. Available from https://doi.org/10.1057/ palgrave. jird.1800030

Aydin, M. (2003). Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey. **Southeast European and Black Sea Studies**, 3(2), 163–184. Available from https://doi.org/10.1080/713999347

Bilgin, P. (2011). The politics of studying securitization? The Copenhagen School in Turkey. **Security Dialogue**, 42(4–5), 399–412. Available from https://doi.org/10.1177/ 0967010611418711

Buzan, B., Wæver, O., and Wilde, J. de. (1998). **Security: A New Framework for Analysis.** London: Lynne Rienner

Collier, D., & Levitsky, S. (1997). Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. **World Politics,** 49(3), 430–451.

Diamond, L. (1997). Introduction: In Search of Consolidation. In L. Diamond, M. F. Plattner, Y. Chu, & H. Tien (Eds.), **Consolidating the Third Wave Democracies.** Baltimore: JHU Press.

Elliott, J. E. (1994). Joseph A. Schumpeter and The Theory of Democracy. **Review of Social Economy,** 52(4), 280–300.

Esen, B., & Gumuscu, S. (2016). Rising competitive authoritarianism in Turkey. **Third World Quarterly**, 37(9), 1581–1606. Available from https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1135732

Geri, M. (2017). The Securitization of the Kurdish Minority in Turkey: Ontological Insecurity and Elite's Power Struggle as Reasons of the Recent Re-Securitization. **Digest of Middle East Studies**, 26(1), 187–202. Available from https://doi.org/10.1111/dome.12099

Huntington, S. P. (1993). **The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century** (Vol. 1991). London: University of Oklahoma Press.

Kalın, I. (2016, August 3). **New political consensus after coup in Turkey.** Accessed February 14. Available from https://www.dailysabah.com/columns/ibrahim-kalin/2016/08/03/new-political-consensus-after-coup-in-turkey

Mandacı, N. (2012). Turkey's Unfinished Transition to Democracy. In M. Aknur (Ed.), **Democratic Consolidation in Turkey. Boca Raton:** Universal-Publishers.

McCargo, D. (2005). Network monarchy and legitimacy crises in Thailand. **The Pacific Review**, 18(4), 499–519. Available from https://doi.org/10.1080/09512740500338937

McCargo, D., and Zarakol, A. (2012). Turkey and Thailand: Unlikely Twins. **Journal of Democracy**, 23(3), 71–79. Available from https://doi.org/10.1353/jod.2012.0055

Merkel, W. (2004). Embedded and defective democracies. **Democratization,** 11(5), 33–58. Available from https://doi.org/10.1080/13510340412331304598

Mert, A. O. (2016). **15 July Coup Attempt and The Parallel State Structure**. Ankara: Publications of the Presidency of the Republic of Turkey.

Presidency of the Republic of Turkey. (n.d.). **15 TEMMUZ ŞEHİTLERİ.** Accessed February 14. Available from http://15temmuzsehitleri.com/anasayfa

Przeworski, A. (1991). **Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America.** Cambridge: Cambridge University Press.

Roth, K. (2017). **World Report 2017: Rights Trends in Turkey.** Accessed February 14. Available from https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/turkey

Schumpeter, J. A. (1947). **Capitalism, Socialism and Democracy.** New York: Harper.

Taş, H. (2015). Turkey – from tutelary to delegative democracy. **Third World Quarterly**, 36(4), 776791. Available from https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1024450

Wæver, O. (2003). **Securitisation: Taking stock of a research programme in Security Studies**. Unpublished Draft, 1–36.

Yeni Şafak. (2018). **İstiklâl Şehitleri, 15Temmuz 2016 Darbe girişimi şehitleri - 15 Temmuz'un Dijital Kütüphanesi** [Text]. Accessed February 14. Available from https://www.yenisafak.com/15temmuz/sehitler

Zürcher, E. J. (1993). **Turkey: A Modern History**. London: Tauris.

ไกรฤกษ์ นานา. (2553). **จากอดีตถึงปัจจุบันความสัมพันธ์ไทย-ตุรกี 50 ปี.** กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น จำกัด.

ไชยวัฒน์ ค้ำชู และ นิธิ เนื่องจำนงค์. (2559). **การเมืองเปรียบเทียบ: ทฤษฎี แนวคิด และกรณีศึกษา.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภูวิน บุณยะเวชชีวิน. (2558). ทฤษฎีความมั่นคงประกิต: บทปริทัศน์เบื้องต้น. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา,** 3(2), 23–34.

อันวาร์ กอมะ. (2017). **บันทึกจากตุรกีว่าด้วยผลประชามติถึงประชาธิปไตยไทยตอนจบ** [Patani Forum]. Retrieved April 18, 2017, from http://www.pataniforum.com/single.php?id=688

อันวาร์ กอมะ. (2018). ประชาธิปไตยลูกผสมจากตุรกีถึงไทย. ใน เอกรินทร์ ต่วนศิริ และ อันวาร์ กอมะ (บรรณาธิการ), **ประชาธิปไตยและอิสลาม: ข้อสังเกตเบื้องต้น.** ปัตตานี: ปาตานีฟอรั่ม.

เออเจนี เมริโอ. (2559). รัฐเร้นลึกในไทย พระราชอำนาจ และศาลรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540-2558). **ฟ้าเดียวกัน**, 14(1), 13–48.